

REVIZIONIZAM KAO PLATFORMA EKSTREMIZMA

*Iz lične prepiske vladičine
... se vidi da se on do kraja života molio
„za Dražu, Milana i Dimitrija“.*

O Nikolaju Velimiroviću

PIŠE: MILIVOJ BEŠLIN

Istorijski revizionizam samo je jedan od aspekata nacionalističke ideologije - jedan od nosećih stubova, jer prošlost ili slika o njoj pruža legitimacijsku osnovu za savremenost. Citat na početku teksta kvintesencija je navedene ideologije i njene revizionističke manifestacije. U jeku ratova, povedenih da bi se na razvalinama Jugoslavije ostvarile davnašnje zavetne misli i velikodržavne ambicije, Srpska akademija nauka i umetnosti je 1993. godine privela kraju i objavila svoj kapitalni projekat *Sto najznaменitijih Srba*. U ideološki jasno profilisanoj koncepciji i sadržini koja je trebalo da pokaže „postojanje“ i mnogovekovnu nepromenljivost tzv. *nacionalnog bića*, nalazi se i mitologizovana biografija episkopa Srpske pravoslavne crkve Nikolaja Velimirovića, koji će deceniju kasnije biti proglašen za sveca. Dosledni svojoj ideološkoj orijentaciji i političkoj koncepciji, urednici zbornika su pod sramnim izgovorom iz knjige isključili narodnog heroja Koču Popovića. U hagiografskom štivu, neopterećenom racionalnim znanjima o prošlosti i oslobođenom kritičke misli, Nikolaja Velimirovića se glorifikuje i zbog činjenice da se, prema vlastitim rečima, do kraja života molio za Dražu Mihailovića, Milana Nedića i Dimitrija Ljotića. I upravo se u navedenom kratkom i, ne posebno kompleksnom citatu kristališu sve ključne tačke politike istorijskog revizionizma u Srbiji, kao jednog od aspekata ideologije nacionalizma. Trojica predstavnika kolaboracije navedena su rame uz rame; rečenica je pripadala desničarskom i antisemitskom vladici oko čije ličnosti je postignut nacionalni konsenzus na samom početku epohe ratova devedesetih godina XX veka; pozitivna konotacija Velimirovića i njegove rečenice se nalazi u knjizi koju su stvarali akademici

SANU i pojedine vladike Srpske pravoslavne crkve; zbornik je izašao u jeku oružanih sukoba u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini; sve aktere - one za koje se moli, onaj koji se moli, kao i oni koji ga veličaju zbog te molitve - spajali su radikalni anti-komunizam, antijugoslovenstvo, antizapadnjaštvo, protežiranje kolaboracije i agresivni nacionalizam, emaniran kroz ratnu politiku čijoj svrsi je trebalo da posluži i navedeni zbornik. Zbog svega toga u citiranoj rečenici otkriva se asinhrona crta nacionalističke temporalnosti, spoj predaka i potomaka, bitke koju su mrtvi započeli, a živi dužni da nastave - idejni i personalni kontinuitet ideološke koncepcije koja je prožela sve segmente društva u pokušaju da njeni ciljevi postanu večni i bezalternativni. Nauka je ustupila mesto mitskoj iracionalnosti. Nasilje nad istorijskom naukom je normalizovano. Istorijski revizionizam devedesetih je trijumfovao. Ekstremizam je dobio svoju ideološku platformu.

Višestruke su veze između političke legitimnosti i kulture sećanja. U vreme tranzicionih dveihiljaditih, u srpskom društvu pod uticajem dominantne nacionalističke ideologije pojmovi i istorijski fenomeni se nisu poznavali, ignorisano je njihovo izučavanje, ali su se samopodrazumevali. Tako su i fenomeni fašizma i antifašizma bili banalizovani i ispražnjeni od svakog realnog smisla i sadržaja. U takvim okolnostima je bilo moguće manipulirati njima u težnji za konstruisanjem novog identiteta i „nove“ istorije u kojoj su se nasuprot stvarnoj, istraženoj i naučno verifikovanoj slici prošlosti, pojavili: „dva antifašistička pokreta“, „nacionalni antifašizam“ četnika, „patriotska vlada“ Milana Nedića, „skrupulozni

Desnica na krilima desekularizacije

PIŠE: SRĐANA BARIŠIĆ

hrišćanin“ Ljotić, itd. Ne treba imati iluziju, ne rehabilituje nacionalizam četnike zbog istorijske pravde ili istine, kako tvrde, ne čak ni zbog samih četnika i njihovog komandanta, već prevashodno zbog toga da bi njihova ideologija nastavila da živi. Jer, kad Draža Mihailović u *Instrukciji* svojim komandantima Đorđu Lašiću i Pavlu Đurišiću (20. decembar 1941), piše: „stvoriti Veliku Srbiju“ ... „čišćenje državne teritorije od svih narodnih manjina i nenacionalnih elemenata“ ... „čišćenje Sandžaka od muslimanskog življa i Bosne od muslimanskog i hrvatskog življa“, itd. teško da ima nekoga ko ne prepozna neprekinuti idejni kontinuitet izražen kroz nepromnjene ciljeve te ideologije, do savremenosti.

Iako, treba se setiti misli Erika Hobsbauma, „nacionalizam zahteva suviše mnogo verovanja u ono što očigledno nije tako“, saznanje o prošlosti se menja, ali ne i ona sama. Međutim, i to saznanje se može menjati samo uz uvažavanje metodoloških okvira zanata istoričara, držeći se činjenica i izvora. Ne slučajno i zbog svega navedenog, istorijski revizionizam je od devedesetih, sve do sada jedna od ključnih platformi za desničarski ekstremizam i legitimisanje nasilja kao modela delovanja nezamisljivih slojeva društva. Istorija, ona racionalna i utemeljena u izvorima i naučno proverljivim faktima i interpretacijama ne bi trebalo da služi bilo kom političkom cilju. Ali, držeći se racionalno, svojih naučnih načela i podalje od nacionalističko-ideoloških obrazaca, neminovno će služiti i vrednostima s one strane ekstremizma i nasilja.

Period blokirane društvene transformacije, a naročito period demokratske konsolidacije srpskog društva obeleženi su procesom politizacije religije, ali i religizacije politike. Nacionalna homogenizacija postala je imperativ, etnokonfesionalna identifikacija sredstvo, a reafirmacija istorijske uloge u očuvanju nacionalnog identiteta polazište za uspostavljanje drugačijih (redefinisanih) odnosa između sekularnih i sakralnih institucija. Proces desekularizacije, povremeno tumačen i kao proces klerikalizacije često se nekritički posmatrao kao isključivo iniciran od strane verskih zajednica, naročito većinske, dok se uloga i interesi države u pomenutom procesu, tačnije vladajućih političkih elita, neretko zapostavlja.¹

Srpska pravoslavna crkva (SPC)² stiče značajnu simboličku i normativnu funkciju u javnoj sferi i postaje reper prema kome se usmeravaju mnogi društveni procesi. Dominantna uloga u pružanju novog ideološkog i vrednosnog okvira sekularnim institucijama i organizacijama predstavlja izuzetno veliki uticaj, ali povlači i proporcionalnu odgovornost. Započet reafirmacijom pravoslavlja kao izvorišta vojničkog morala i motivacije, kao i uvođenjem veronauke u sistem obrazovanja, proces desekularizacije srpskog društva sveprisutan je u svim institucionalnim formama i na svim nivoima: verski praznici se proglašavaju državnim praznicima, državni simboli se sakralizuju, osveštavaju se prostorije sekularnih ustanova,³ uvode (vraćaju) patroni (svetitelji zaštitnici) sekularnih institucija,

- 1 Zbog sve kooperativnijeg odnosa države prema većinskoj crkvi, što se moglo detektovati brojnim ustupcima koje je država načinila Srpskoj pravoslavnoj crkvi, a da ova to nije ni tražila, otvara se i pitanje da li je možda reč i o procesu podržavanja crkve.
- 2 U ovom tekstu Srpska pravoslavna crkva se shvata prvenstveno kao crkvena organizacija čije doktrinarne, socijalne i političke stavove zastupaju njene najviše institucije i zvaničnici (Arhijerejski sabor, Arhijerejski sinod, patrijarh, episkopi, sveštena lica ...); pojam crkve se tretira na sociološko-politički, a ne teološki ili metafizički način.
- 3 U ovom slučaju pojam „sekularni“ može se čitati i kao „budžetski“, odnosno finansiran iz državnog budžeta, tj. od sredstava svih poreskih obveznika u Republici Srbiji.